

SATVERSMES TIESAS KOLĒGIJA

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010.

Tālrunis: 67830735, 67210274. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

LĒMUMS PAR ATTEIKŠANOS IEROSINĀT LIETU

Rīgā

2025. gada 25. februārī

Satversmes tiesas 1. kolēģija šādā sastāvā: kolēģijas priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis un Jautrīte Briede,

kolēģijas sēdē izskatījusi [..] (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) pieteikumu par lietas ierosināšanu (pieteikums Nr. 21/2025),

konstatēja:

1. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu atzīt likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”, ciktāl tas neparedz vecāku apdrošināšanu personai, kuras laulātais pilda diplomātisko dienestu ārvalstī un kura uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātais, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 109. un 110. pantam un spēkā neesošu no [datums].

2. Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu” nosaka valsts sociālās apdrošināšanas vispārīgos principus, kā arī regulē tās finansiālo un organizatorisko struktūru.

3. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 20. panta piektajai daļai, lemjot par to, vai uz saņemtā pieteikuma pamata ir ierosināma lieta, kolēģija vērtē, vai:

- 1) lieta ir piekritīga Satversmes tiesai;
- 2) iesniedzējs ir tiesīgs iesniegt pieteikumu;
- 3) pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma 18.–19.³ panta prasībām;
- 4) pieteikums nav iesniegts par jau izspriestu prasījumu;
- 5) pieteikumā ietvertais juridiskais pamatojums vai faktisko apstākļu izklāsts pēc būtības nav mainījies salīdzinājumā ar iepriekš iesniegto pieteikumu, par kuru lēmusi kolēģija.

4. Satversmes tiesas kompetence ir noteikta Satversmes 85. pantā, kā arī Satversmes tiesas likuma 1. un 16. pantā.

4.1. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu Satversmes tiesa izskata lietas par likuma atbilstību Satversmei. Pieteikuma iesniedzēja apstrīd likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” atbilstību Satversmes normām. Šāds prasījums ir piekritīgs Satversmes tiesai.

4.2. Tomēr atbilstoši Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 5. punktam pieteikumā ir arī skaidri jānorāda konkrēta tiesību norma, kuras atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai Satversmes tiesai būtu jāvērtē.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka kopumā viss likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”, ciktāl tas neparedz vecāku apdrošināšanu personai, kuras laulātais pilda diplomātisko dienestu ārvalstī un kura uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātais, neatbilst Satversmes 109. un 110. pantam. Likuma neatbilstība izpaužas tādējādi, ka diplomātisko dienestu pildošas personas laulātais laikā, kamēr tas uzturas ārvalstī kopā ar savu laulāto, ir pakļauts tikai atsevišķiem valsts obligātās sociālās apdrošināšanas veidiem (pensiju apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu). Obligāti sociāli apdrošināmās personas atbilstoši to nodarbinātībai, vecumam, veselības stāvoklim un sociālās apdrošināšanas veidiem regulē minētā likuma 6. pants. Tādējādi, saprātīgi interpretējot Pieteikuma iesniedzējas prasījumu, secināms, ka pieteikums iesniegts par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta (turpmāk – apstrīdētā norma), ciktāl tas neparedz vecāku apdrošināšanu personai, kuras

laulātais pilda diplomātisko dienestu ārvalstī un kura uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātais, satversmību.

Līdz ar to pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 5. punktā noteiktajām prasībām.

5. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 11. punktam persona pieteikumu Satversmes tiesā var iesniegt tikai Satversmē ietverto pamattiesību aizskāruma gadījumā.

Pieteikuma iesniedzēja no [datums] līdz [datums] uzturējusies ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātā. Saskaņā ar apstrīdēto normu šajā laika posmā par viņu veiktas valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas pensiju apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu, bet ne maternitātes, slimības un vecāku apdrošināšanai. Turklāt viņai nebija tiesību pievienoties vecāku sociālajai apdrošināšanai arī brīvprātīgi. Šajā laikā ģimenē piedzima bērns un attiecīgi tikai Pieteikuma iesniedzējas laulātajam bija tiesības saņemt vecāku pabalstu. Turklāt vecāku pabalsts saņemts nepilnā apmērā, jo Pieteikuma iesniedzējas laulātais turpināja pildīt dienestu ārvalstī. Saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 7. pantu bērna kopšanas pabalstu piešķir tam pašam vecākam, kas saņem vecāku pabalstu, tāpēc Pieteikuma iesniedzēja nevarēja saņemt arī bērna kopšanas pabalstu. Tādējādi par Pieteikuma iesniedzēju nav veiktas arī tās valsts obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas pienākas personai, kura kopj bērnu un saņem bērna kopšanas pabalstu. Ņemot vērā minēto, Pieteikuma iesniedzējas ieskatā valsts attiecībā un diplomātisko dienestu ārvalstī pildošas personas laulāto nav izpildījusi Satversmes 109. pantā noteikto pozitīvo pienākumu veikt pasākumus, lai persona varētu īstenot tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā līmenī, kā arī Satversmes 110. pantā noteikto pozitīvo pienākumu izveidot un uzturēt ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēmu. Apstrīdētā norma arī pārkāpj bērna vislabāko interešu prioritātes principu, jo, lai konkrētajā situācijā pilnībā varētu izmantot valsts sociālās garantijas un nodrošinātu finansiālo stabilitāti, ģimenei būtu jāatsakās no tiesībām dzīvot kopā.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja ir tiesīga iesniegt pieteikumu, ievērojot konstitucionālajai sūdzībai Satversmes tiesas likumā noteiktās prasības.

6. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta otro daļu pieteikumu var iesniegt tikai tad, ja ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt aizskartās tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem vai arī tādu nav.

No pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja konsultējusies ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru (turpmāk – aģentūra) par viņai pienākošos sociālo nodrošinājumu bērna piedzimšanas gadījumā. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja nav vērsusies aģentūrā ar iesniegumu par pievienošanos sociālajai apdrošināšanai brīvprātīgi vai par vecāka pabalsta piešķiršanu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka subsidiaritātes principa ievērošanai nepieciešams izsmelt reālās un efektīvās iespējas aizstāvēt aizskartās pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 14. punktu*). Ja imperatīva norma ir formulēta nepārprotami, pieteikuma iesniedzējs atrodas šīs normas tvērumam tipiskā situācijā un nav šaubu par normas piemērošanu konkrētajā gadījumā, Satversmes tiesas likums neprasa izsmelt tādas formāli pastāvošas iespējas pārsūdzēt administratīvu aktu, kuru izmantošanas rezultātā acīmredzami nav sagaidāms personai labvēlīgs lēmums (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-23-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja kā persona, kuras laulātais pildīja diplomātisko dienestu ārvalstīs un kura uzturējās attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātais, atradās apstrīdēto normu tvērumam tipiskā situācijā, proti, nebija pakļauta vecāku apdrošināšanai un nevarēja tai pievienoties arī brīvprātīgi. Tādējādi konkrētajā gadījumā viņai nav iespēju aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Līdz ar to pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas prasībām.

7. Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtais daļas otrais teikums nosaka: ja nav iespēju Satversmē ietvertās pamattiesības aizstāvēt ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma brīža.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka viņas pamattiesību aizskārums noticis brīdī, kad viņas laulātajam beidzās diplomātiskais dienests ārvalstī un viņi kopā ar ģimeni atgriezās Latvijā, tas ir, [datums]. Tieši šajā brīdī būtiski samazinājušies kopējie ģimenes ienākumi, proti, viņas laulātais vairs nav saņēmis piemaksas par dienesta pildīšanu ārvalstīs un pabalstu par laulātā un bērnu uzturēšanos ārvalstī.

Tomēr jāņem vērā, ka ģimenes ienākumu kopējais samazinājums pēc atgriešanās Latvijā nav tiešā veidā saistīts ar apstrīdēto normu, bet gan ar tiesisko regulējumu par pabalstiem un kompensācijām diplomātiskā dienesta amatpersonām (sk. Ministru kabineta 2010. gada 29. jūnija noteikumu Nr. 602 “Noteikumi par pabalstu un kompensāciju apmēriem diplomātiskā un konsulārā dienesta amatpersonām (darbiniekiem), valsts tiešās pārvaldes amatpersonām (darbiniekiem), karavīriem, prokuroriem un sakaru virsniekiem par dienestu ārvalstīs un to izmaksas kārtību” 9. punktu). Savukārt Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums radies tādēļ, ka viņa kā persona, kuras laulātais pildīja diplomātisko dienestu ārvalstīs un kura uzturējās attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko dienestu pildošas personas laulātā, netika sociāli apdrošināta vecāku apdrošināšanas veidam.

Pieteikuma iesniedzēja apstrīdētās normas tvērumā nokļuva [datums], pārceļoties uz dzīvi ārvalstī, kur viņas laulātais pildīja diplomātisko dienestu. Savukārt sociālās apdrošināšanas gadījums, kuram Pieteikuma iesniedzēja vēlētos būt apdrošināta, – proti, bērna piedzimšana – iestājās [datums].

Tādējādi konkrētajā gadījumā par Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi uzskatāms [datums], bet konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa pēdējā diena bija [datums]. Pieteikums Satversmes tiesā iesniegts 2025. gada 31. janvārī, un termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai nav ievērots.

Līdz ar to pieteikums neatbilst Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtās daļas otrā teikuma prasībām.

Ņemot vērā konstatēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punktu, Satversmes tiesas 1. kolēģija

nolēma:

atteikties ierosināt lietu pēc [..] pieteikuma (pieteikums Nr. 21/2025).

Lēmums nav pārsūdzams.

Kolēģijas priekšsēdētāja

Irēna Kucina